

УДК 8.22.015.311:614.253.4

МАРИНА АСЛАМОВА

ВДНЗ «Українська медична стоматологічна академія», м. Полтава

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Розглядаються завдання сучасної вищої медичної освіти, з'ясовується взаємозв'язок між навчальними і виховними завданнями медичного вишу як основою формування професіоналізму лікаря.

***Ключові слова:** майбутній лікар, виховання, вища медична освіта, особистість, комунікативна культура, гуманність, відповідальність, моральні якості.*

Постановка проблеми та зв'язок її з науковими й практичними завданнями.

Проблема вдосконалення професійної підготовки лікаря розглядається сьогодні як справа державної ваги. Дослідники підкреслюють, що «необхідність та хід реформування системи медичної освіти України, її удосконалення і підвищення рівня якості є однією із найважливіших соціокультурних проблем на шляху до євроінтеграції» [3, с. 11]. Дійсно, турбота про фізичне благополуччя громадян є надзвичайно вагомою характеристикою держави і вимагає від неї не лише всебічного сприяння розвитку справи охорони здоров'я, а насамперед її кадровому забезпеченню.

Якнайбільш актуальним у всі часи було й залишається завдання забезпечення високого рівня підготовки кожного лікаря як фахівця, здатного надати відповідну допомогу кожному, хто цього потребує. Це завдання стосується не тільки змісту професійної складової навчання, а вимагає системного педагогічного впливу на особистість майбутнього лікаря як людини, що повинна прийматися пацієнтом і бути в дійсності взірцем доброзичливості, уважності, відповідальності та інших гуманних якостей.

Аналіз досліджень і публікацій. Моральні характеристики майбутнього працівника медичної сфери широко розглядаються фахівцями в галузі медичної етики та деонтології (А. Грандо, Ю. Лісіцин, С. Острополець, Е. Чеботарьова). Проте практика викладацької діяльності і низка педагогічних досліджень останніх років (О. Андрійчук, Х. Мазепа, Т. Шутько) свідчать, що результативність виховання професійно значущих якостей медика безпосередньо залежить від навчально-виховної взаємодії в навчальному закладі як особистісно зорієнтованої педагогічної системи. Безпосередньо виховні аспекти діяльності вищих медичних закладів освіти досліджувалися в наукових роботах Л. Артамонової, С. Белан, Г. Бурчинського, Л. Котлярової, І. Ніколайчук, О.Уваркіної та ін., де надано переконливі свідчення необхідності педагогічної уваги до формування особистісних якостей майбутнього фахівця медичної галузі.

Сучасні науково-методичні пошуки, всупереч вираженій тенденції до комерціалізації медицини, зазвичай виступають утіленням положень щодо моральних засад підготовки медика як чільного напрямку формування його особистості, відомих із спадку М. Пирогова, І. Сеченова, С. Боткіна, І. Павлова та інших видатних учених минулого. Вимога моральності залишається незмінною і у ставленні до медичного працівника в суспільстві, оскільки саме йому довіряється найдорожче – життя і здоров'я.

Проте на моральне обличчя сучасного студента-медика впливає значна кількість чинників, далеких від спрямованості на класичні гуманні ідеали професії. Корисливість, цинізм, егоцентризм, на жаль, властиві певній частині майбутніх лікарів, і слід визнати, що це накладає негативний відбиток на подальшу професійну діяльність не лише в морально-етичному плані, а й зміщує акценти в навчальному процесі, орієнтуючи студентів на здобуття не стільки знань, скільки задовільного результату при їхньому контролі, на отримання диплома як найвагоміший результат навчання.

Водночас, як зазначає Л. Лимар, «від того, які саме характеристики переважають при виборі професії: матеріальна зацікавленість, прагнення укріпити свій соціальний статус, бажання самостверджуватися та впливати на інших людей, наукові інтереси (бажання відкрити нові способи лікування чи винайти нові ліки) або ж альтруїстичні тенденції, залежить, наскільки сумлінно буде майбутній спеціаліст виконувати свої обов'язки. Присутність альтруїстичних тенденції обумовлює подальше спрямування дій майбутнього спеціаліста на результативну взаємодію з пацієнтом ... При переважанні матеріально-соціальних стимулів у лікаря немає внутрішньої мотивації до процесу якісного лікування, відсутня емпатія, можливе невдоволення своєю роботою, що може призвести до внутрішнього напруження, що, в свою чергу, може провокувати стани напруження та провокації конфліктів. [5, с. 367].

Тож **мета** нашого дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні змісту та засобів виховання в умовах медичного вишу професійно значущих особистісних рис майбутніх лікарів, зокрема, їхніх морально-етичних якостей, як основи мотивації до професійної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Професіоналізм лікаря зазвичай розглядається у двох основних аспектах, що тісно пов'язані між собою – процесуальному та результативному. Причому неодноразово доведено, що позитивний результат лікування буде більш швидким і надійним за умови здатності лікаря до взаємодії з пацієнтом, його вміння викликати довіру до себе загалом і своїх професійних рішень зокрема. Отже, мова йде не тільки про технологічний, а й про психологічний шляхи формування професіоналізму, а точніше – про становлення професійно важливих якостей людини як особистості, індивідуальності.

Г. Лігінчук називає професійно важливими якостями ті, що впливають на ефективність виконання людиною її праці, і відносить до них психічні процеси, психічні стани, а також ставлення до праці та до інших людей [4]. Підтримуючи ці міркування, додамо однак, що вагоме значення в медичній діяльності має також і ставлення до себе як до фахівця, професійна самоповага, чинники якої повинні бути визначені вже на етапі професійної підготовки, так само як і її морально-етичне підґрунтя. Адже лікар, можливо, більшою мірою ніж будь-який інший професіонал, повинен вирізнятися рішучістю, здатністю приймати оперативне і водночас відповідальне рішення. Психологічні засади акого рішення бачаться в двох ракурсах: інтернальному, який визначається ставленням до себе як до особистості і фахівця, та екстернальному, що характеризується ставленням до пацієнта.

Окреслюючи інтернальний ракурс психологічного портрета майбутнього лікаря, погоджуємося з думкою М. Бабич, що він повинен мати внутрішню свободу (бути суб'єктом) у осмисленні предмета своєї відповідальності, своїх можливостей його реалізації та ініціювання відповідної активності [1]. Водночас екстернальний аспект має бути чинником визначення меж цієї свободи, прогнозуючи результати згаданої активності і оцінюючи їх відповідно до домінуючого ставлення. Ще одна важлива функція цього ставлення пов'язується з вибором засобів, спрямованих на досягнення оптимального результату.

Не применшуючи значення професійної компетентності медика як спеціаліста у сфері суто лікувальної, не можна не погодитися, що милосердність, здатність до співпереживання, вміння знаходити необхідні для моральної підтримки хворого слова і аргументи слугують вельми значущими характеристиками процесу надання ним допомоги пацієнтові. Не випадково проблема взаємодії в діаді «той, хто допомагає – той, хто приймає допомогу» стала сьогодні предметом розгляду з психологічних та філософських позицій, у її екзистенціальному висвітленні, що дозволяє більш диференційовано проаналізувати особливості взаємин лікаря і пацієнта і, відповідно, більш кваліфіковано будувати їх у лікувальному процесі.

Так, доктор психологічних наук О. Веселова, розглядаючи мораль як сукупність цінностей і норм, що орієнтують особистість на ідеал єднання з іншими, акцентує увагу на таких проблемах, як моральні якості спеціаліста в структурі особистісної готовності до

надання пацієнтові допомоги, феномен морального вибору з позицій етики і психології, підкреслюючи, що моральна надійність повинна бути визначальною рисою фахівців у сферах, зорієнтованих на допомогу тим, хто її потребує [2, с. 5].

Надійність у цьому контексті варто розглядати і з точки зору саморегуляції суб'єкта, і стосовно його особистісних самовиявів у взаємодії з пацієнтами, при безперечному пріоритеті першого. Але, вочевидь, створення сприятливого іміджу лікаря не варто вважати однозначно другорядною справою. Мова має йти про гармонійність змісту і форми: про особистісну вихованість, засновану на міцних морально-етичних принципах та гуманістичних ідеалах, і про здатність до відповідної поведінки у стосунках із людиною, що потребує медичної допомоги.

Закладаючи основи успішної професійної взаємодії лікаря, необхідно говорити про завдання формування у нього комунікативної культури як інструмента конструктивної взаємодії. Цей феномен актуальний не лише для медика, його прийнято розглядати у трьох основних аспектах: особистісного розвитку, соціалізації та професіоналізації. Маємо сьогодні значну кількість досліджень, які розкривають зміст комунікативної культури як особистісного й соціального явища, відмітної риси професіонала, і, що не менш цінно, окреслюють шляхи її формування. Зокрема, вивчаючи процес становлення комунікативної культури майбутніх спеціалістів, українська дослідниця І.Тимченко відзначає такі його особливості: акцентування уваги студентів на необхідності гармонійного розвитку в них професійних навичок, особистісних якостей, культури мовлення та культури спілкування для подальшої адаптації на ринку праці; впровадження великої кількості комунікативних, рольових, ігрових методів навчання; забезпечення творчої, продуктивної навчальної діяльності студентів; методично обґрунтоване варіювання різних видів навчальної діяльності; реалізація дій, спрямованих на зміцнення міжособистісних відносин у групах студентів; використання розвивального потенціалу, орієнтованого на індивідуальність студентів, вдосконалення навичок мовленнєвої культури та культури спілкування як професійних цінностей майбутніх спеціалістів [6, с. 16]. Як бачимо, вчена пропонує взяти до уваги такі напрямки формування комунікативної культури спеціаліста в умовах вищої освіти, як особистісно-розвивальний, зорієнтований на забезпечення саморозвитку особистісних і професійних якостей майбутнього фахівця; комунікативний, що стосується інструментарію його професійного спілкування, та методичний як відображення проблеми формування комунікативної культури у навчально-виховному процесі.

Розглядаючи комунікативну культуру в єдності її функціональних характеристик як цілісне, динамічне особистісне утворення, що забезпечує адаптацію та самореалізацію особистості в сучасному суспільстві, І. Тимченко визначає комунікативну культуру майбутнього спеціаліста як систему поглядів і дій, котрі служать індивіду моделлю орієнтації для задоволення потреб самореалізації та способом досягнення цілей під час спілкування з іншими людьми, і виділяє в її складі два головних компоненти – мовленнєву культуру і культуру спілкування [6, с. 5]. Таким чином, комунікативна культура за її зовнішніми характеристиками постає як здатність позитивно впливати на пацієнта, тобто засобами спілкування сприяти досягненню лікарем значущих для нього цілей, і на цьому фоні морально-етичні якості бачаться основою для цілепокладання у взаємодії, а відтак – для створення моделі оптимального результату цієї взаємодії, і тому не можуть обминатися в зв'язку з проблемою формування професійної поведінки медика.

Як зазначає Г. Лігінчук, професійно важливі якості особистості є водночас «і передумовами професійної праці, і її новоутвореннями, оскільки вдосконалюються, перетворюються в її процесі» [5]. Остання обставина, на наш погляд, зумовлює включення до навчально-виховного процесу таких форм діяльності, які б психологічно занурювали студента у професійну атмосферу, моделювали її у найзначущіших проявах.

З метою вирішення цього завдання нами передбачається:

– проаналізувати теоретичні засади досліджуваної проблеми виховання морально-етичних якостей майбутнього лікаря, висвітлені в науковій літературі;

– виявити та охарактеризувати зміст і структуру морально-етичних якостей майбутнього лікаря;

– розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику виховання морально-етичних якостей майбутнього лікаря під час професійної підготовки у вищому навчальному закладі;

– розробити методичне забезпечення виховання морально-етичних якостей майбутнього лікаря в умовах навчально-виховного процесу вищого медичного навчального закладу.

Висновки. Отже, визнаючи необхідність підвищення рівня фахово-технологічної підготовки майбутніх лікарів, ми розглядаємо як один із важливих ресурсних напрямків виховання у них внутрішніх передумов відповідального ставлення не лише до професійної діяльності, а й до відповідного навчання, а саме – морально-етичних якостей. Це виховання бачиться більш успішним в умовах моделювання наступної діяльності, у ході формування вмій і навичок професійної взаємодії, що в свою чергу можуть бути розвинені тільки на відповідних особистісних засадах.

Список використаних джерел

1. Бабич М.Я. Відповідальна поведінка як складова професійного становлення молодших медичних спеціалістів / М. Я. Бабич // Матеріали звітної наук. конф. кафедри психології Дрогобицького держ. педагогічного ун-ту ім. Івана Франка. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2007. – Випуск І. – С. 94–107.

2. Веселова Е.К. Психологическая деонтология: диссертация ... доктора психологических наук : 19.00.01 / Елена Константиновна Веселова. – Санкт-Петербург, 2003. – 402 с.

3. Гордійчук С. В. Реформування системи професійної освіти України в контексті Болонського процесу / С.В. Гордійчук // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: педагогічні науки. Випуск 20. – Глухів, 2012. – С. 11-15.

4. Лигинчук Г.Г. Психология профессиональной деятельности: Учебный курс / Г.Г. Лигинчук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.e-college.ru/xbooks/xbook059/book/index/index.html?go=part-006*page.htm

5. Лимар Л.В. Аналіз дослідження сформованості готовності до безконфліктної взаємодії з пацієнтами студентів-медиків / Л.В. Лимар // Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту ім. Т.Г. Шевченка. Серія Психологічні науки. – 2010. – Випуск 82. Том 1. – С. 366–371.

6. Тимченко І.І. Формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу: Автореф. ... канд. пед. наук 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / Ірина Ігорівна Тимченко. – Харків, 2001. – 17 с.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2013

Асламова М.

Высшее государственное учебное заведение «Украинская медицинская стоматологическая академия», г. Полтава, Украина

ВОСПИТАНИЕ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ БУДУЩЕГО ВРАЧА КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Рассматриваются задачи современного высшего медицинского образования, выясняется взаимосвязь между учебными и воспитательными задачами медицинского вуза как основой формирования профессионализма врача.

Ключевые слова: будущий врач, воспитание, высшее медицинское образование, личность, коммуникативная культура, гуманность, ответственность, моральные качества.

Aslamova M.

State Higher Educational Institution "Ukrainian Medical Stomatological Academy", Poltava, Ukraine

EDUCATION PERSONAL QUALITIES OF FUTURE DOCTORS AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

We consider the problem of modern high medical education, it appears the relationship between training and educational objectives medical university as a basis for creating professional doctor.

Keywords: future doctor, education, higher medical education, personality, communicative culture, humanity, responsibility, moral qualities.